

СУТНІСТЬ ТА ПРИЗНАЧЕННЯ СТАДІЙ ПРАВОЗАСТОСОВЧОГО ПРОЦЕСУ

Небеська М. С.

Стаття присвячена вивченню стадій правозастосовчого процесу, розкриттю їх сутності та функцій, дослідженню об'єктивного розмежування реалізації норм права, узагальненню напрацювань стосовно даної теми.

Ключові слова: правозастосовчий процес, стадія правозастосування, значення стадії, механізм правозастосування.

Стаття посвячена изучению стадий правоприменительного процесса, раскрытию их сущности и функций, исследованию объективного разграничения реализации норм права, обобщению наработок по данной теме.

Ключевые слова: правоприменительный процесс, стадия правоприменения, значение стадии, механизм правоприменения.

The article is devoted to the study of the stages of enforcement process, disclosure of their nature and function, the study objective differentiation implementation of the law, generalization developments regarding this topic.

Keywords: law enforcement process, the enforcement stage, meaning the stage mechanism of enforcement.

На сьогодні, актуальність даної теми зумовлена розбудовою нашої держави як правової, зміцненням правових засад, піднесенням прав людини і громадянина як найвищої цінності. З огляду на це порядок процесу застосування права є важливим питанням відносно дотримання прав і свобод людини і громадянина. Тому дослідження послідовності і правильності дій державного органу чи посадової особи є вагомим питанням в науці теорії держави і права.

Враховуючи реформувальні процеси, що зараз відбуваються в державі, зміни слід починати з вдосконалення правозастосовчого процесу. Норми права є ефективними, якщо вони діють, тобто реалізуються, що безумовно є результатом сукупності дій суб'єкта правозастосування. Якщо уповноважений суб'єкт правозастосовчої діяльності діє на підставі закону, а не керується власними інтересами, то в державі забезпечується режим законності, діють гарантії прав та свобод громадян.

Взагалі, право не є виключно способом примусу, що покликане здійснювати охорону функцію, оскільки воно є результатом суспільних відносин, більшість з яких є позитивними. Отже, застосування норм права не можна розглядати тільки як процес притягнення до відповідальності правопорушника.

Правозастосування є правомірною, організаційною діяльністю, що підпорядковується певним вимогам і здійснюється за певним планом. Тобто суб'єкт правозастосовчої діяльності має пройти всі існуючі стадії реалізації норм права з метою прийняття законного, обґрунтованого, доцільного, справедливого, ефективного рішення по справі. Діяльність з застосування норм права має юридично значимий характер, оскільки, відносини, що виникають, змінюються бо припиняються мають форму

© М.С. Небеська, 2016

взаємних юридичних прав та обов'язків суб'єктів, що є учасниками даних правовідносин [1, с. 68].

Вивченням правової природи механізму застосування правових норм, сутності та значення стадій правозастосування займалися такі вчені-теоретики: П. Недбайло, С. Олейников, П. Рабінович, О. Черданцев, В. Юсупов, В. Горшеньов, М. Александров, М. Авдюков.

Займаючись дослідженням цього питання перш за все слід навести дефініцію правозастосовчої діяльності. А так, правозастосовча діяльність є здійснюваною на засадах законності, доцільності, обґрунтованості, справедливості, діяльністю компетентних суб'єктів, що полягає у виданні конкретизованих і індивідуальних владних приписів та забезпечення їх реалізації.

Проаналізувавши вищезазначене, можна дійти висновку, що діяльність з застосування норм права є динамічним правовим явищем, структурними елементами якого є відносно незалежні дії, спрямовані на реалізацію завдань, що являються метою такої діяльності. Цими елементами і є стадії правозастосовчої діяльності.

На сьогодні найбільш поширеною є концепція трьохелементної структури правозастосування, що складається з таких послідовних стадій:

встановлення фактичної основи (фактичних обставин) справи;

установлення юридичної основи справи (вибір та аналіз норми, що підлягає застосуванню);

рішення справи та належне оформлення ухваленого рішення [2, с. 543].

Розкриваючи зміст класичної структури правозастосування слід охарактеризувати кожна з наведених стадій.

В ході стадії встановлення фактичної основи (фактичних обставин) справи встановлюються і досліджуються обставини і факти закріплені нормами права, ті які є юридично значущими, з'ясується сутність та специфіка конкретної ситуації, що потребує втручання та регуляції з боку суб'єктів управління. Встановлення фактичної основи справи відбувається шляхом безпосереднього сприймання або одержання, розгляду й оцінки даних про фактичні обставини, що підлягають доказуванню. Власне, збір відомостей, що мають значення здійснюється за допомогою документів, показань свідків, речових доказів, висновків експертів, з дотриманням процесуального порядку, вимог законності, повного та неупередженого аналізу [3, с. 289].

На стадії установлення юридичної основи справи суб'єкт правозастосування обирає відповідну норму права. Вибір норми здійснюється шляхом юридичної кваліфікації встановлених фактичних обставин справи. Норма повинна регулювати правовідносини, що виникли. Правозастосовувач також досліджує дану норму, тлумачить її, перевіряє межі дії норми як за колом осіб, в просторі, так і за дією в часі.

На останній, стадії вирішення справи та належного оформлення ухваленого рішення відбувається визнання відповідності або відсутності відповідності попередньо встановлених фактичних обставин справи правовим нормам, визначення причинно-наслідкових зв'язків

та ухвалення рішення суб'єктом, що знаходить своє вираження в створенні правозастосовчого акту.

Але такий поділ є досить формальним, і в практичній діяльності стадії правозастосовчого процесу можуть реалізовуватись одночасно і в дуже короткі проміжки часу.

Окрім класичного трьохелементного поділу процесу правозастосування в теорії права існують й альтернативні погляди на структуру правозастосовчої діяльності.

Так, П. Недбайло вважав доцільним виокремлення в самостійну стадію процес фактичного виконання ухваленого рішення [4, с. 164].

Окрім того, на думку М. Авдюкова установлення фактів та їх юридична кваліфікація мають розглядатись, як єдина стадія правозастосовчої діяльності [5, с. 87-88].

Також, деякі вчені виокремлюють такі нетипові стадії, як визначення юридичної сили нормативно-правового акту й перевірка правильності його тексту; з'ясування змісту норми; тлумачення норми права; фактичне виконання ухваленого рішення.

Незважаючи на безліч різних поглядів та концепцій щодо етапів правозастосування, відсутність чітких методологічних позицій при з'ясуванні поняття, сутності і призначення стадій правозастосовчого процесу призводить до того, що в основу його поділу покладаються різні критерії, ознаки. Дане явище обумовлюється недостатньою теоретичною базою управлінських аспектів правозастосовчого процесу. Відтак, слід зазначити стадії управлінської діяльності. За аналогією до стадій правозастосовчої діяльності їх також три, а саме:

збирання інформації;

оцінка отриманої інформації;

підготовка й прийняття управлінського рішення.

Вказані вище стадії є логічними, юридичними, управлінськими компонентами правозастосування, оскільки в реальному житті правозастосування і управління його здійсненням виступає як безперервний процес пізнання й оцінки фактичної та юридичної основ справи, в ході яких можна спостерігати звернення до фактів і юридичних норм.

Відповідно групи однорідних за природою дій щодо аналізу відомостей про фактичні обставини і норми закону й утворюють в кінцевому результаті стадії. Кожна така стадія для більш детального вивчення може бути розділена на підстадії й навпаки, декілька невеликих однорідних стадій можна об'єднати в одну.

Стадії правозастосовчої діяльності - це етапи пізнання істини, що є напрацьованими наукою та практикою. В процесі побудови правозастосовчого процесу, послідовності й логічності його стадій закладено гарантію з'ясування істини.

Пізнання в процесі правозастосування має і свої особливості. Воно тісно пов'язано з процесом доказування, юридичний аспект якого виступає як регламентована норма права діяльність щодо збирання, аналізу й оцінки доказів з метою правильного вирішення справи и прийняття вірного процесуального рішення. Достовірність і обґрунтованість доказів закон пов'язує з порядком їх виявлення, вивчення й фіксацією. Пізнання і доказування в юрисдикційному правозастосовчому процесі мають реконструктивно-ретроспективний характер. Ці процеси мають складний характер у правозастосовчій діяльності, що виявляється у визначеному, впорядкованому законом співвідношенні

руху його змісту і форми, тобто гносеологічних і юридичних аспектах діяльності.

Правозастосування, як вже було зазначено - це процесуальна, управлінська діяльність. Отже, й стадіям правозастосовчого процесу властиві певні структурно-часові компоненти, незалежно від їх відмінностей. Такими компонентами є:

вихідний початок (інформаційні та матеріальні посилання) - наявність норм права, що встановлюють обов'язковість здійснення діяльності відповідного виду, її мета, завдання; наявність спеціальних суб'єктів, що здійснюють таку діяльність; наявність підстав для здійснення такої діяльності;

хід здійснення, тобто правозастосування і управління його здійсненням - реалізація відповідними державними органами покладених на них обов'язків за допомогою використання правових, організаційних, управлінських форм, методів і засобів пізнання, оцінки і правильного юридичного вирішення ситуації, прийняття законного і обґрунтованого рішення, застосування державного примусу;

результат здійснення, що відображає і фіксує завершення стадії а процесу в цілому, що знаходить своє вираження в винесеному акті застосування норми права.

Виділення цих компонентів дає можливість зробити висновок про двоступеневу структуру управлінського процесу, першим рівнем якого є нормативно-правові акти, а другим - оперативна управлінська діяльність.

Проаналізувавши вищевикладене, як висновок можна зазначити, що трьохелементна концепція структури правозастосовчого процесу є науково обґрунтованою та ефективною, а всі інші стадії, що пропонувались для виділення лише входять до них як складові, так звані підстадії, що їх деталізують.

Література

1. Теория юридического процесса / Под общ. ред. проф. В.М. Горшенева. - Харьков, 1985. - 192 с.
2. Скакун О. Ф. Теория держави і права (Енциклопедичний курс): Підруч. / Скакун О. Ф. - Х.: Еспада, 2006. - 776 с.
3. Крестовська Н.М., Матвеева Л.Г. Теория держави і права: Елементарний курс. Видання друге. - Х.: ТОВ "Одіссей", 2008. - 432 с.
4. Применение советских правовых норм / Недбайло П.Е. - М.: Госюриздат, 1960. - 511 с.
5. Авдюков М.Г. Принципы законности в гражданском судопроизводстве. - М., 1970. - 121 с.

*Небеська М.С.,
доцент кафедри теорії та історії
держави і права ОДУВС
Надійшла до редакції: 18.01.2016*